

Gyimesi Patakország

A Honismereti Szövetség a 2021-es év Magyar Kultúra Napját egy rangos, nem mindennapi eseménnyel ünnepelte meg. 2021. jan. 22-re online konferenciát szervezett, melyet a regisztráció után technikailag viszonylag könnyen hozzáférhetővé tett. A rendezvényt Gyimesi Patakország címmel hirdette meg. A program egész napra szólt, reggel 9 órakor kezdődött, és 16.30-ig tartott. Hat előadó tette érdekessé, változatossá és érdekesítővé a délelőttöt, négy beszélgetőtárs beszámolója pedig a délutánt. A délelőtt levezető elnöki tisztét Debreceni-Droppán Béla töltötte be, a délután moderátora pedig Halász Péter, a Honismereti Szövetség tiszteletbeli elnöke volt. A konferencia résztvevőinek létszáma a nap folyamán természetesen változott, de átlagosan 70-7fő között mozgott. Csongrád megyét 5 fő képviselte.

Debreceni-Droppán Béla köszöntőjében utalt arra, hogy ezen a konferencián a „haza a magasból” gondolat valósul meg, amely méltó a Magyar Kultúra Napjához. Egy hasonló, nagyszabású eseményre máris felhívja a figyelmet, melyet 2021. június 4-re terveznek, témája a Bodroghöz lesz. Majd beszél a Honismereti Szövetség létrejöttéről, a Honismeret folyóirat szerepéről, mely egyetlen ilyen a Kárpát-medencében.

A konferencia első előadója **Halász Péter** volt, aki **Táj és történelem. Gyimesi Patakország, a legkek világa** címmel tartott előadást. Debreceni-Droppán Béla bemutatja őt, mint egyik legnagyobb csángó kutatót, aki ugyan a moldvai csángók történetét, életét és kultúráját kutatja, de mint Gyimesben élő néprajzkutató, már tiszteletbeli Gyimes-kutatóvá is előlépett.

Előadásában bemutatja Gyimes földrajzi helyzetét, miért kapta a Patakország nevet, ennek kapcsán a Tatros és a Szeret, valamint mellékfolyóinak szerepét. Beszél arról, hogy miért a legkek világa – mert a legmagasabb, a legfiatalabb, a legkeletibb egység. Bemutatja a vidék növényzetét, állatvilágát. Előadását színesíti a történelem folyamán megmaradt legendák mesélésével (Szent László, Mátyás király), majd nagy vonalakban ismerteti Gyimes történelmét Trianonig, majd a II. világháborútól napjainkig, külön kitérve a csángók életére. Sohasem volt, hogy egyformán szerették vagy utálták őket, „volt aki a ruhájuk miatt vagy a beszédjük miatt haragudott rájuk”.

A 90-es évek óta beinduló falusi turizmusról is beszélt, de még sok a teendő ennek létrehozására. Második előadóként **Bárh János** címzetes egyetemi docens, néprajzkutató kapott szót.

Előadásának címe: **Gyimesfelsőlók egyházi önállósodásának bonyodalmai a templomépítés történetének tükrében.** Bevezetőjében három dologra utalt. Először, hogy Erdélyben az egyházközség egyenlő a megyével, másodsorban, hogy Gyimesben négy plébánia létezik, harmadszor pedig, hogy a plébániákból való kiválás mindig harcokkal járt. Előadásának gerince a gyimesfelsőloki templom megépítésének, és a körülötte kialakult bonyodalmaknak ismertetése volt. A felsőloki templom építéséről, a plébániaház létrehozásáról, az önálló egyházszerkezet megalakításáról kevés forrás maradt meg, a legmegbízhatóbb adatok a csobotfalvi plébánián vannak. Tételesen, dátumszerűen vezette le a templom építésének eseményeit, kiemelve a nehézségeket is. Gyimesközéploknak volt temploma, de 1899-ben két módosabb csángó gazda – Bodor Péter Andris és Bodor József Andris – azzal az indítvánnyal állt elő, hogy saját költségen, Felsőlok területén építenek egy templomot. Ez azonban mindjárt az elején bürokratikus akadályokba ütközött, és hosszú viták sorát indította el, elsősorban a hitéleti szokásváltozások és egyházszerkezeti átalakulások miatt. Végül 1901-ben elkezdik az építkezést, és 1902 adventjének első vasárnapján meg is tartották az első misét. 1904-ben felépült a plébánia ház, 1907-ben pedig önálló plébániává, egyházszerkezetté alakult.

A harmadik előadás, melyet **Babai Dániel** biológus, néprajzkutató tartott, látványos, képekben gazdag bemutató volt. Témája: **A gyimesi gazdák hagyományos ökológiai tudása.**

Előadásának elején Gyimesről és a táj szerkezetéről beszélt, majd a tájhasználat, fajismeret „fejezetek” következtek. Gyimesben gazdag, hagyományos ökológiai tudást, még működő, de átalakulóban lévő hagyományos tájhasználati mintázatot ismerhetünk meg.

A hagyományos ökológiai tudás gazdagsága - ezen a területen - Európában szinte egyedülálló. A fajismeret illusztrálására mutat egy táblázatot, mely szerint az átlagos közösségi tudás szerint

453 „látható” fajból 280-at néven neveznek. De a termőhelyek hihetetlen gazdagságának felismerése – több mint 140 termőhely-típus elkülönítése – is ezt az egyedülállóságot bizonyítja. A következő fejezetek mottója lehet: „Ahogy gondolja, úgy veszi hasznát.” A kaszálók ismerete és ismertetése következett, melyben beszélt a kaszálás időpontjáról, annak időzítéséről, a kaszálóparcellák határáról, melynek lényege, „ha nem volna kerítés, akkor is lehetne látni, hol a határ”. Beavatott minket a szénacsinalás rejtelseibe, utalt a kaszálógépek megjelenésére, a klímaváltozás hatásaira. Nagyon fontos tényezőként említette azt, hogy ennek a biokulturális sokféleségnek a fenntartása nagyon fontos feladat. A fiatalok elvándorlásának csökkentése, a támogatási rendszer átalakítása, amely kövesse a helyi közösségek ökológiai tudását, mely Eu-szinten is átalakítást kíván.

Jó volt látni a gyimesi táj hangulatát, szépségét, a benne élő embereket, a hagyományőrzést. A csángó népművészet remekeiből láthattunk, hallhattunk ízelítőt a következő előadásban, melyet **Mihók Edit** csíkszeredai tanár, gyimesközéploki könyvtáros tárt elénk, **A gyimesi gúnyásládák kincsei** címmel. Képes beszámolóját egy parafernum bemutatásával kezdi. Ez egy hozománylevél, amely azt a listát tartalmazza, amelyet a lány férjhezmenetelekor a férje házához visz. Ezekben fel van sorolva minden, ami a mindennapjaikhoz kell, bútorok, szövőszék, szerszámok, jószágok, stb. A bemutatott hozománylevélen 113 db tétel szerepel, megnevezve pénzbeli értékét is (korona, fillér). A kistafírozás nagyon sok munkát és energiát vett igénybe, az asszonyok szinte mindent saját kezűleg készítettek. A következő képeken bemutatott láthattunk a gyimesi csángó népművészet jellegzetes darabjaiból. Mindjárt az első képen egy kincses gúnyásládát mutatott, amelyről megtudtuk, hogy azt mindig a tisztaházban tartották, kézzel készítették és díszítették. Láthattunk vetett ágyakat, amelyeken az asszonyok kézimunkái feküdtek. Megismerhettük a női és férfi viselet darabjait, így a női inget, mely vászonból készül, a galléron és az ujjakon hímzésekkel. Régen geometrikus minták díszítették, ma már többszínű virágminták ékesítik, keresztzemes varrással. Az ingalj anyaga is vászon, ezen nincs hímzés, a díszét az ing aljára varrt csipke adja. A díszítmények az idősebbeknek sötétebb, a fiatalabbaknak világosabb színárnyalattal készülnek. Láthattunk gypjúövet, katrincát (barnás-feketés színárnyalatú, mértéktartóan csíkozott lepelszoknya), főkötőket, kendőt (itt is az idősebbeké sötétebb). Legértékesebbek a bundák, amelyeket szűcsök készítettek 5-6 hetes bárányok bőréből. Hímeztek ezeket, alá ujjast is használtak. A férfiak jellegzetes viselete: a gatyá, melynek anyaga vászon, a lobogós ujjú ing, nyaki részen és kézelőn kicsi hímzéssel, az öv, a bunda és a zeke (női viselet is). A zeke jellegzetesen téli viselet, barna posztóból készül, zsebénél díszítették. A tarisznya is szükséges „kellék”. Az előadó a gyimesközéploki tájház belsejébe is bepillantást engedett, láthattuk a tisztaházat, amelyről megtudtuk, hogy annak kulcsát mindig az asszony tartotta magánál, a zsebében tartva. A záró képek tanúsága szerint Gyimesben a népi hagyományt féltve őrzik, így a mindennapokban is tovább él.

Ötödik előadóként **Balatonyi Judit** a Pécsi Tudományegyetem oktatója, **Román és magyar lakodalmak és lakodalmi értelmezések Gyimesben** címmel vette át a szót.

Előadásában elsősorban a lakodalmi szokások különbözőségeiről és hasonlóságairól beszélt, elemezve azt, hogy ezek hogyan alakultak ki egy-egy esemény kapcsán, hogy a gyimesi lakodalmak magyar vagy román lakodalmak, és mik a kultúrák közötti hatások.

A délelőtti utolsó előadójaként **Antal Tibor** ének-zene szakos tanár alapozta meg a nap hangulatát **A tánc és muzsika a hagyományos gyimesi kultúrában** című előadásával.

Közreműködtek gyermekei: **Antal Viola** és **Antal Zalán**. Nyitóképként kislány, Zalán kápráztatott el bennünket. Gyimesi keservest énekelt tiszta, zengő hangján. A zene minden alkalmat kitöltött, az ünnepnapokon való éneklés, zenélés természetes volt, de a hétköznapi eseményeken sem volt ez másképp. Kalákákba verődve szólt a dal, de ragyogó alkalom volt a pásztorkodás is a zenélésre, pásztorfurulyát készítettek, és ezen szólaltatták meg az ismert dallamokat. Ma nagyon sok dallamot és szöveget gyűjtésekből ismerünk. 1895 előtt csak szöveget gyűjtöttek, de Vikár Béla etnográfus, műfordító, az 1890-es években már 46 dallamot is jegyzett. A gyimesi zenekar összetétele és zenei anyaga a régi csíki zene leghívebb megőrzője. Az ún. triton formákat (három szomszédos hangból álló dallam) vagy a legarchaikusabb énekmódot a kotta nem tudja visszaadni. Legkedveltebb

dallam a lassú magyaros, előadónk be is mutat egyet nekünk. Ezt gyakran összekapcsolják a sebes magyarossal, ennél csak hangszer van, nem kell énekelni. A következő képsorokban kisfiával együtt látjuk, ahol bemutatják, hogy hogy hangzik az, amikor a lassú és a sebes magyarost összekapcsolják. Az édesapa hegedűn, Zalán gardonon játszik és közben énekel. A csángó hegedű öt húros, a gardon ritmushangszer, a húrjai kecskebélből készültek. Pálcával ütik, így dobszerű kíséretül szolgál. Az előadásának második felében a táncokról beszélt. Legismertebb tánc a kettős, melynek lépéseit részletesen ismerteti. Balkáni eredetű a héjsza, melyet mai is táncolnak. Fontos, hogy ki legyen elől, ki vezesse a táncot, ezért a „tiszttségért” sokszor még verekedtek is. A közép-európai táncok közül az aprók táncát emelte ki. A kíséretül szolgáló hangszereket eleinte kézzel készítették, később Csíkból hoztak zenészeket. Halmágyi György cigányt említi, akit mindig a nagyobb összejövetelekre hívtak, a kisebb összejöveteleken pedig általában magyar zenészek szerepeltek. Az 1970-es évektől már megjelentek a modern hangszerek is, tangóharmónika, szaxofon. A táncház mozgalom létrejöttével az eredeti gyimesi tánc-és népdalkincs, a nehézségek ellenére is fennmarad és él tovább. A záróképben kislánya Laura énekelt egy gyimesi népdalt – bátyjához hasonlóan – tiszta, csengő hangon. Azt gondolom, hogy ezen a délelőttön nemcsak az tudásunk bővült, hanem érzelmekben is gazdagodtunk. Köszönjük.

A délutáni beszélgetés moderátora Halász Péter, a Honismereti Szövetség tiszteletbeli elnöke volt, aki Gyimesben élő amatőr kutatónak mondta magát. Köszöntötte a beszélgetés felkért résztvevőit és a hallgatóságot is. Beszélgetőtársai: Berszán Lajos 1966-ban végzett plébános, a Szt. Erzsébet Gimnázium nyugalmazott igazgatója Gyimesbükkből, Deáky András, a gyimesbükki iskola nyugalmazott igazgatója és panziótulajdonos, Mihók Edit, a gyimesközéploki könyvtár és tájház vezetője, Salamon József gyimesbükki plébános.

Halász Péter: Milyen első élményeik voltak a plébános uraknak a gyimesi csángók között? Berszán Lajos egy kedves helybéli családtól sült malac vacsorát kapott, s utána csángó viseletüket mutatták meg a gyerekek az atyának. Ekkor gondolta ki ő, hogy az elsőáldozók, majd a bérházasok csángó viseletet vegyenek fel. Több család nehezen teremtette elő a pénzt erre a viseletre, de megvalósult az álom, mindenki csángó ruhában kapta meg a szentséget.

Salamon József atyát a gyimesi szép táj fogta meg.

Mihók Edit a gyimesi csángó néphagyomány elkötelezettje. Néphagyomány az állatgondozás is, kalibázás, szénacsinálás, tejfeldolgozás. A kalibázás helyi sajátosság, késő őszi, Szt. Mihály napjáig vannak házaiktól távol az állatok őrzői.

Deáky András: A XVIII. századig visszamenően tudja a családja történetét, Nagyváradról kerültek ide. Arra a fölvetésre, hogy hogyan maradhat meg a magyarság, egyértelmű a válasza: hagyományaihoz kell ragaszkodnia. A munkában, de a mulatságokon is számítani tudnak egymásra. Manapság azonban azt figyelmeztet, hogy a fiatalok külföldre mennek dolgozni, aki visszajön, házat épít, autót vásárol. De nem kezdenek vállalkozást a hazatérők.

Halász Péter: Vállalkozást indítanak-e a gyimesiek? Mihók Edit a Középgyimeslok monográfiájában írta, hogy az Európai Unió földalapú támogatására kb. 1000 gyimesi pályázott.

Mihók Edit: A gazdák az EU-tól területalapú támogatást kapnak állattenyésztésre és földművelésre. Darabszámos volt eleinte a támogatás. Akinek minimum 50 juha volt, az pályázhatott a pénzre. Ez ösztönzőleg hatott az állattenyésztésre. 2013-ban marhára, 2017-ben tehénre volt támogatás. Azóta is van, de kevesebb. 2019-ben mezőgazdasági gépek vásárlására adtak támogatást. Tehát lehet támogatást kapni, de áldozat kell a vele járó munkához. A legújabb pályázat biogazdálkodást támogat.

Halász Péter: Deáky András kérem, mutassa be a panzióját, és több hektár területét, amin történelmi emlékeket is lehet találni!

Deáky András: Gyimesbükkk zárandokhely lett, 150 ezer turista keresi fel évente. Először a bakterházat újították fel, Sok ezer ember jelent meg 2008-ban az avatásán, melyet a Duna televízió is bemutatott. És több kiváló ember irányította a figyelmet Gyimesbükkre. A saját panzióját azért nyitotta, hogy a sok turistának helyet tudjon biztosítani. És abban a nagyon szép tájban hatalmas

terület tartozik a panzióhoz. S mivel a hatóságok, pláne Bákó megyében, ahova Gyimesbükk került, nem szeretik köztereken a magyar emlékeket, ezért a hatalmas területén emlékeket állított. Fából faragott szobrokat, kopjafákat, márványszobrokat, kettős keresztet, haranglábat.

Salamon József plébános kiemelte, hogy a zarándoklatok szervezése az egyház feladata. A plébános alapvetően az emberi lelkekkel foglalkozik. Azonban fontos a templom, iskola stb. is. 2007-ben a gyimesbükki templomot újjátották fel, a templom ünnepe előtt 72 órás virrasztást szoktak szervezni. Fontos az iskola is. Fontosak az I. és II. világháborús halottak emlékhelyei, kiadványok. Fontos volt 2009-ben a Szent István alapította, 1000 éves Gyulafehérvári Egyházmegye megünneplése is.

Halász Péter: Ki mit mutatna be Gyimesből?

Mihók Edit: Gyimesközéplek értékeit ajánlja. A templomot, közösségi házat és az iskolát. A templom 1853-ban épült, védőszentje Bűnbánó Mária Magdolna, akinek július 22-én van a búcsúja. A templom mellett II. János Pál pápa szobra áll. Az iskola 2000-ben épült. Ajánl még kápolnákat, de panziókat is, ahol a turisták megpihenhetnek.

Berszán Lajos plébános úr Gyimesfelsőlokon keresztet, kápolnákat ajánl megtekintésre, és ott egy-egy ima elmondására. Télen sípálya, a jobb időben bobbálya működik ott.

Halász Péter: És ma Gyimesfelsőlok legimpozánsabb épületegyüttese a Szent Erzsébet Gimnázium, amelyet Berszán atya alapított...

Berszán Lajos: A rendszerváltás előtt a gyerekek 100%-a járt hittanra. A rendszerváltás után is többször meghívtak az iskolába. S amikor a végzős általános iskolás gyerekek sírtak, hogy nem tudnak helyben továbbtanulni, tennem kellett valamit. Ezért amikor a Szentföldön jártam, nagyon sok templomot meglátogattam. A Jóisten a szép, pozitív kéréseket meghallgatja. Én azt kértem, hogy gimnáziumot építhessek ezeknek a gyerekeknek. Amikor hazatértem, senki nem mondott nemet, segítettek nekem. A Jóisten meghallgatta a kívánságot, és felépült a gimnázium és a templom, amelyben az első évfolyam a harmadik iskolaévtől tudott tanulni. Gyimesvölgy iskolaigazgatóit kértem fel, hogy tanítsák a diákokat. A némettanár Németországból jött egy évre.

Halász Péter: Miért lett Árpád-házi Szent Erzsébet a gimnázium és temploma védőszentje?

Berszán Lajos: Erdély első érseke, akit II. János Pál pápa emelt Erdély érseki rangjára, az avatáskor Szent Erzsébetről mondott beszédet, mivel megfeledeztem arról, hogy védőszentet válasszunk. A gimnázium felépítésében a magyar kormány anyagilag támogatott minket, a Hargita megyei tanfelügyelő és a bukaresti tanügyminisztérium is támogatott.

Halász Péter: Milyen eredményeket tudhat magáénak a gimnázium?

Berszán Lajos: Az első osztályban végzett az, aki 2020 őszén Székelyudvarhely plébánosa lett. Lettek még papok, orvosnő is a végzetek közül. Moldovából is érkezett tanuló, miután lediplomázott, visszament szülőhelyére.

Halász Péter: A honismeret befejezhetetlen. Most is azt tudjuk mondani, hogy nem lehet befejezni a témát, csak abbahagyni. A konferencia minden résztvevőjének köszönetet mondott, és azt kérte, hogy Gyimes hírét vigyék a résztvevők.

Ormos Zsuzsanna és Bodó Ferencné